

"İkinci vechi alan felsefe, ene'nin vücudunu aslî ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakikî olduğunu zu'm etmişlerdir..." Devamıyla izah eder misiniz?

"İkinci vechi alan felsefe, enenin vücudunu aslî ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakiki olduğunu zu'metmişlerdir. Vazifesi de yalnız hubb-u zatıyla tekemmül-ü hayattır. Enenin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalaletler çıkmıştır."

"Ezcümlle: Kuvve-i behimiye dalında sanemler doğmuşlardır. Kuvve-i gazabiye gusnundan firavunlar, nemrutlar çıkmıştır. Kuvve-i akliyeden dehriyyun, maddiyyun, felasife çıkmışlardır ki Vâcibü'l-vücut'a bir mahluk-u vâhidi verir. Bâki kalan mülkünü gayra taksim ederler."(1)

"İkinci vechi alan felsefe, enenin vücudunu aslî ve kendisini müstakil ve mâlik-i hakikî olduğunu zu'metmişlerdir. Vazifesi de yalnız hubb-u zâtıyla tekemmül-ü hayattır."

İnsanın varlığı aslî değildir; **"Vacibü-I-Vücut'un icadiyle bir vücuttur."** Allah'ın varlığı zatındandır, mahlukatın varlığı ise tebeûdir, O var edince var olur, yok edince yok olurlar.

Enenin yanlış kullanılmasının simgesi haline gelmiş olan **nefis**, kendi varlığını aslî ve müstakil vehmeder. Yani, bu vehmin bir sonucu olarak, kendi varlığına hakiki malik olduğu vehmine kapılır. Bu yanlış yola girince, helal ve haram hudutlarını tanımadan ve hiçbir kayda bağlı kalmaksızın dilediğini yapar. Dünyaya geliş gayesini ise, kendi hayatını sevmek ve bu dünyadan nefsi ve hevesi namına en ileri derecede faydalanmak olarak kabul eder.

"Hubb-u zat" meselesinde Üstadımızın önemli tespitleri var. Özet olarak arz edeyim:

"İnsanın evvela ve bizzat nefisini sevdiğini" tespit ettikten sonra, bunun sebeplerini sıralar. Daha sonra, **muhabbetin sebebi** olan **nimet** ve **ihsanın**, **cemal** ve **kemal**in O'na mahsus olduğunu, mahlukattaki cemalin de kemalin de ihsanın da ancak sönük bir gölge makamında kalacağını çok yönleriyle izah eder.

Allah kelimasında da açıkça beyan edildiği gibi, Rabbimiz bize bizden daha yakındır.

Biz elimizi boğazımıza sokamazken, O bütün iç organlarımızda, bütün hücre ve atomlarımızda bizzat tasarrufta bulunmaktadır. Bedenimizde ve ruhumuzda her ne varsa, tümünü ezeli ilmiyle O takdir ettiği ve planladığı gibi, bunların tamamını sonsuz kudretiyle yine O yaratmıştır. O halde, insan evvelâ Rabbini sevmeli, kendisine yaptığı bu ihsanlar için şükretmeli ve kendi varlığını da **“O'nun en güzel bir mahluku ve mükemmel bir sanatı”** olarak sevmelidir.

"Ene'nin bu siyah yüzünden envaen şirkler, dalaletler çıkmıştır. Ezcümle: Kuvve-i behimiye dalında sanemler doğmuşlardır. Kuvve-i gazabiye gusnundan firavunlar, nemrudlar çıkmıştır. Kuvve-i akliyeden dehriyyun, maddîyyun, felasife çıkmışlardır ki, Vâcib-ül Vücut'a bir mahluk-u vâhidi verir. Bâki kalan mülkünü gayra taksim ederler."

Behimiye, “hayvanlık, hayvana mahsus, hayvanca” demektir.

İnsanlar yeme, içme, şehvet, görme, işitme, yürüme gibi birçok noktada hayvanlarla ortaklırlar. İnsanlık akılla başlar, imanla kemalini bulur. Üstat Hazretleri, İslâmiyet için **“insaniyet-i kübra”** tabirini kullanır.

Putlara tapmak sapık bir düşünce, yanlış bir inanç olduğu halde, Üstat Hazretleri bunu kuvve-i akliyenin mahsulü olan yanlış fikirler içinde zikretmek yerine, kuvve-i behimiye dalına dahil ediyor. Burada şöyle ince bir mana var: Sanemlere tapanlarda akıl değil his hakimdir, korku hakimdir, şehvet hakimdir. Bunlar düşünerek değil hislerine kapılarak bu yanlış yola girmişlerdir. Hayvanî hislerden birisi de şehvettir. Nitekim Otuzuncu Söz'de **“kuvve-i şehviye-i behîmiye”** tabiri geçer.

İnanmayan ve putlara tapan sefih insanların hayvandan daha aşağı olduğunu haber veren ayet-i kerimede şöyle buyrulur:

“...Onlar hayvan gibidirler, hatta, yolca (tuttukları yol itibariyle), daha da sapıktırlar.” (Furkan, 25/44)

Dalalet, fikren yanlış yola girmek demektir. Bu insanlar akıllı oldukları halde hayvanî hislerin esiri oldukları için, onlar hakkında, **“çok daha sapık”** manasına **“edall”** kelimesi kullanılmıştır.

Hayvanî hayattan kurtulamayan, hayatın gayesini sadece yeme, içme, şehvet gibi hayvanî hislerin tatmini olarak gören kişilerde insanî değerler inkişaf etmez.

Bunun bir şubesi şehvettir. Bir çok putlarını kadın şeklinde tasavvur etmeleri, bu hayvanî hissin onlarda hakim olmasının tabii bir sonucu gibidir. Yani, kadına ve şehvete tapacak derecede aşırı bir önem vererek insanlıktan çıkan kişiler, vicdanlarındaki inanma ve ibadet etme özelliğinin yönünü kadına ve şehvete

---

çevirirler. Bunun sonucu olarak kadın suretinde birçok putlar ihdas ederler.

“Hattâ eski Yunanîlerin ve Vesenîlerin ilâheleri, böyle zâlimâne tasavvurat-ı şeytaniyenin mahsulüdür.”(2)

Kuvve-i gadabiyesi istikamet çizgisinden sapan kişilerde ise çok daha farkı bir dalalet hükmeder. Kuvve-i gadabiyeleri ifrat derecesinde olan zalim kişiler, kendilerine tapılmasını isteme derecesinde bir tahakküm, bir zulüm içine girerler. Bunun en açık örnekleri Nemrut ve Firavun'dur.

Kuvve-i akliye gelince, bu kuvveyi yanlış kullananlardan birçok batıl fikirler, yanlış inançlar, sapık felsefî akımlar doğmuştur.

Bunların hepsi insan aklının yaptığı putlardır. Kendi yaptığı puta tapanları ayıplayan bu kimseler, kendi akıllarının mahsulü olan fikirleri tapacak derecede ileri sürmekle, aynı sapıklığı farklı bir sahada sergilemiş olurlar.

Üstat Hazretleri **ukul-ü aşere** (*on akıl*) safsatasını buna bir örnek olarak vermektedir. İsrakiyyuna göre, Allah ilk olarak ve sadece akl-ı evveli yaratmış (birinci akıl), bundan ikinci, üçüncü, ... , onuncu akıllar teselsül yoluyla türemişlerdir. Onuncu akıl ise içinde bulunduğumuz bu âlemi idare etmektedir.

Dipnotlar:

(1) bk. [Mesnevi-i Nuriye, Şemme.](#)

(2) bk. [age., Hubab.](#)